

K56

2678-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

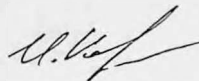
КОВЧИНА ІРИНА МИХАЙЛІВНА

УДК 378.1:37.013.42

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

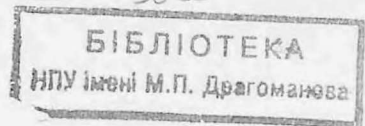

НБ НПУ

100207832

Київ-2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук, професор
Ничкало Нелля Григорівна,
Академія педагогічних наук України,
академік-секретар відділення педагогіки
і психології професійно-технічної освіти
АПН України;

доктор педагогічних наук, професор
Поліщук Віра Аркадіївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри соціальної роботи;

доктор педагогічних наук, професор
Романовський Олександр Олександрович,
ректор Українсько-американського
гуманітарного інституту «Вісконсінський
Міжнародний Університет (США)
в Україні»;

Захист відбудеться 11 вересня 2008 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 10 серпня 2008 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах демократизації життя, радикальних економічних і політичних змін суспільство потребує освіченого й активного громадянина із сталими поглядами, який постійно самовдосконалюється, чим сприяє розвитку України. В його підготовці особлива роль належить системі вищої освіти, завдання якої – підготувати компетентного фахівця, здатного задовольняти актуальні вимоги суспільства. Тому на часі модернізація вищих навчальних закладів, інтенсифікація змін навчальних планів, запровадження нових навчальних дисциплін, спецкурсів. Виконання цих завдань підтримується нормативно-правовою базою України, в основу покладено положення Державної національної програми „Освіта” („Україна XXI століття”), Національної доктрини розвитку освіти.

Відповідно до нових документів, що спрямовані на модернізацію вищої школи, випуск фахівців поповнився за рахунок нових спеціалізацій з галузі соціальної педагогіки, зокрема введенням у ряді вищих навчальних закладів професійної спеціалізації „соціально-правовий захист населення”, що стало дієвою формою підготовки майбутніх соціальних педагогів, які володіють одним з найважливіших інструментів – соціальною та правовою освітою.

У зв'язку з цим виняткове значення має формування у студентів – майбутніх соціальних педагогів соціально-правових знань і технологій їх застосування у практиці як компонента педагогічної діяльності. Останнє зумовлює необхідність диференційованої підготовки соціальних педагогів. Такий підхід до обґрунтування мети навчання студентів суттєво впливає на якість підготовки фахівців своєї справи, які достатньою мірою володіють фаховими вміннями використовувати знання із соціально-правового захисту населення у своїй професійній діяльності.

Аналіз освітнього процесу, вивчення його особливостей у вищому педагогічному закладі, розкриття специфіки професійної діяльності соціального педагога, аналіз основних її напрямів та засобів впливу на дітей, їхні сім'ї та молодь фактично є відправною точкою для подальших пошуків оптимальних методик навчання педагогічних технологій, які нерозривно пов'язані із соціально-правовим захистом населення як засобом практичного відображення життя.

Проблема професійної підготовки соціального педагога в сучасній науці розглядається у двох аспектах:

а) формування особистості, підготовленої до виконання як освітніх, так і супутніх (правових, виховних, реабілітаційних тощо) функцій;

б) формування спеціаліста системи освіти та соціальної сфери, який поряд з основними професійними вміннями соціального педагога володіє ще й прикладними вміннями соціально-правової діяльності як засобами педагогічної дії.

У сучасних наукових дослідженнях простежується прагнення дослідників пояснити закономірності взаємозв'язку та взаємодії двох напрямів у системі підготовки соціального педагога – фахівця соціально-педагогічної діяльності: професійного та спеціального, що зумовлює необхідність досліджувати ефективність дії одного напрямку через другий, зокрема щодо інтегрування положень філософії, педагогіки і психології – В.П. Андрущенко, В.П. Бех, В.Ф. Барановський, В.С. Богданов, В.Г. Вікторов, Г.І. Волинка, В.О. Огнев'юк, О.К. Чаплигін; взаємозв'язку соціології із педагогікою – В.М. Піча, О.Л. Сидоренко, О.Л. Сکیدін, Н.В. Скотна; зв'язку політології і педагогіки – М.Ф. Головатий, В.М. Огаренко, А.О. Сіленко; взаємозв'язку виховання і соціальної педагогіки – І.Д. Бех, Л.Я. Бондарев, Г.В. Троцько; впливу права на життєдіяльність суспільства – О.О. Бандура, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедиктов, І.О. Воронов; впливу правової діяльності на формування особистості – І.Т. Васильківська, І.Д. Зверева, В.М. Оржеховська, С.С. Сливка, М.М. Фіцула. Психолого-педагогічним аспектам інтегративних зв'язків присвячено роботи О.І. Власової, Л.А. Дзюби, П.В. Лушина, О. Р. Охременко, Л.А. Снігур, Н.В. Хазратової, Н.В. Чепелевої, Т.Д. Щербана. Соціально-педагогічні аспекти професійної підготовки розглядалися у працях Л.О. Ази, А.Й. Капської, Г.М. Лактіонової, М.П. Лукашевича, І.І. Миговича, Н.Г. Ничкало, Д.І. Пашенка, Ю.Й. Поліщука, А.О. Рижанової, Л.А. Стефана, С.Я. Марченка. Окремі аспекти підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності аналізувалися у працях Л.І. Міщик, В.А. Поліщук. Загальні напрями професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу досліджували І.М. Богданова, Г.Є. Гребенюк, Є.М. Пехота, О.Л. Шевнюк, О.П. Щолокова.

В українській педагогічній науці питання формування педагогічних професійних умінь та навичок на основі використання правових знань займають доволі помітне місце. Науковим підґрунтям у розв'язанні

проблеми підготовки до соціально-правової діяльності є наукові праці Г.П.Васяновича, І.В. Козубовської, В.П. Пастухова, М.К. Подберезького.

Вагому роль у розвитку педагогічної теорії і практики відіграють праці із дослідження змісту, форм та методів формування професійно-педагогічних умінь В.І. Бондаря, О.Г. Мороза, Л.О. Савенкової, В.В. Сагарди.

Водночас ґрунтовний аналіз філософських, соціологічних, політологічних, психологічних, правових науково-літературних джерел дає можливість зробити висновок: підготовка студентів – майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності у різних соціальних інститутах досліджувалась лише частково, але не виокремлювалась як педагогічна проблема.

Як показало наше дослідження, не здобули достатнього обґрунтування закономірності, принципи, методи підготовки соціального педагога до соціально-правового захисту населення. До сьогодні у педагогічній науці не здійснювалися спеціальні дослідження з проблем підготовки студентів – майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності в умовах вищого навчального закладу. Тим часом рівень організації навчання студентів з професійної підготовки до соціально-правової роботи не відповідає зростим вимогам суспільства до системи освіти. У навчально-виховному процесі не завжди враховуються індивідуальні особливості студентів, їхні здібності, не аналізується динаміка умінь, методичний апарат не повною мірою спрямовується на поєднання професійної і спеціальної підготовки; не завжди досягається єдність навчальної і позааудиторної діяльності студентів; недостатньо враховується специфіка майбутньої соціально-правової діяльності.

Як відомо, в Україні підготовка студентів у педагогічних університетах до соціально-правової діяльності здійснюється лише в Інституті соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Чернігівському державному педагогічному університеті імені Т.Г.Шевченка, Харківській академії культури та Херсонському педагогічному університеті. Виявлено, що монопрофільність у підготовці соціального педагога на ступінь бакалавра звузила дієвість спеціальної підготовки до соціально-правової роботи. Отже, соціальне значення проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, недостатній рівень наукової розробки та доцільність теоретичного обґрунтування якісно нових підходів до змісту й організації методичного

забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності у вищих навчальних закладах зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – „Теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і входить до плану наукових досліджень наукового напрямку тематичного плану НПУ імені М.П. Драгоманова „Теорія і технологія навчання та виховання в системі освіти”.

Тема затверджена вченою радою університету 21.12.2001 року, протокол № 5 та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні 20.03.2007 р., протокол № 3.

Мета дослідження – розробити та експериментально перевірити теоретичні й методичні засади професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів – майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності.

Концепція дослідження. Провідна ідея дослідження полягає у всебічному осмисленні теорії і практики підготовки майбутніх соціальних педагогів педагогічного університету до соціально-правової роботи, реалізації в освітньому полі правових цілей щодо соціального захисту населення, які уможливили виявлення закономірностей розвитку теорії соціально-правової діяльності фахівців системи освіти та державних громадських служб для сім'ї, дітей та молоді, сучасних потреб соціально-правової практики супроводу соціальними педагогами цих категорій населення та вплив особливостей різних соціальних інститутів на життєдіяльність кожної людини. Викладене вище спрямоване на теоретичне обґрунтування моделі підготовки соціальних педагогів до соціально-правової діяльності в умовах педагогічного університету, що охоплює взаємопов'язані між собою і взаємодоповнюючі елементи. Авторську модель покладено в основу освітньо-виховного процесу з професійної підготовки соціального педагога до роботи у загальноосвітній середній школі та державних громадських служб для сім'ї, дітей та молоді, у суспільних інститутах різного підпорядкування (притулках, школах-інтернатах, приймальниках-розподільниках, школах соціальної реабілітації, навчальних закладах пенітенціарної системи тощо). Запропонована авторська модель успішно

функціонуватиме за умови високоякісної підготовки соціального педагога до професійної діяльності, на різних етапах якої удосконалюються соціально-правові знання та уміння студентів. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності як цілісна модель будується на основі положень щодо єдності загального, особливого й індивідуального. Як загальне вона є складовою педагогічної підготовки соціального педагога у вищому навчальному закладі; як особливе має специфіку, зумовлену особливостями соціально-правової діяльності й підготовки до неї; як індивідуальне розкриває залежність підготовки від сформованих соціально-правових умінь у майбутніх соціальних педагогів.

Дослідження здійснювалося на основі системного підходу з урахуванням філософсько-педагогічних положень щодо неперервності і наступності у підготовці фахівців нової генерації в умовах інтегративних процесів, розвитку соціальної сфери, забезпечення випереджувального підходу, з урахуванням світових тенденцій, прогресивних ідей зарубіжного досвіду, а також вітчизняних традицій, етнонаціональних особливостей різних категорій населення та перспектив соціально-культурного розвитку України.

Концепція дослідження враховує теоретичне обґрунтування авторської моделі підготовки студентів до соціально-правової діяльності, яка включає п'ять взаємопов'язаних компонентів: мотиваційний, змістовий, процесуальний, комунікативний, соціально-правовий, що відображають результат їхньої реалізації – готовності до соціально-правової діяльності. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності має спрямовуватися на формування в них професійних умінь.

Основні положення концепції знаходять своє відображення в загальній гіпотезі дослідження.

Загальна гіпотеза дослідження передбачає, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності буде ефективною, якщо її зміст і технології спрямовуватимуться на оволодіння соціально-правовими знаннями і професійно-педагогічними вміннями для застосування в освітній та соціальній роботі, що передбачає забезпечення постійної взаємодії компонентів педагогічної та соціально-правової освіти; якщо вона здійснюється на основі інтенсифікації процесів інтегрування, варіативності й саморозвитку.

Загальну гіпотезу дослідження конкретизовано частковими:

1. Ефективність підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності зумовлюється її орієнтацією на випереджувальний підхід в оволодінні соціально-правовими знаннями з урахуванням світових тенденцій, прогресивних ідей зарубіжного досвіду, вітчизняних традицій і перспективних потреб у розвитку професійної освіти.

2. Науково обгрунтоване використання соціально-правових прийомів педагогічної взаємодії, що передбачають реалізацію соціально-правових умінь, справляє значний позитивний вплив на якість підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз стану наукової розробленості проблеми підготовки соціальних педагогів до соціально-правової діяльності, обгрунтувати необхідність такої підготовки й окреслити напрями їх практичної соціально-правової діяльності.

2. Проаналізувати досвід підготовки фахівців до соціально-правової роботи у зарубіжних країнах та виявити її особливості в умовах становлення і розвитку цієї сфери в Україні.

3. Визначити критерії та рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності.

4. Обгрунтувати, розробити та експериментально перевірити теоретичну модель підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності.

5. Обгрунтувати структуру та зміст навчальних дисциплін фахової підготовки студентів педагогічного університету (соціальних педагогів). Розробити технології проектування їхньої майбутньої соціально-правової діяльності з урахуванням особливостей її напрямів.

6. Розробити науково-методичний комплекс для забезпечення соціально-правової підготовки студентів у вищих педагогічних закладах.

Об'єкт дослідження – система професійної підготовки соціальних педагогів до соціально-правової діяльності у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової роботи в педагогічному університеті.

Для досягнення визначених мети і завдань нами використовувався такий комплекс теоретичних, емпіричних і математичних *методів* наукового дослідження:

– загальнонаукові теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація результатів теоретико-методологічних та експериментальних досліджень; теоретичне моделювання результатів дослідження та ін.) для виявлення, аналізу та обґрунтування професійної соціально-правової діяльності як педагогічної проблеми;

– емпіричні методи та методики дослідження: діагностичний, спостереження, бесіди, інтерв'ювання, анкетування (закрите, відкрите, вибіркове); педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний); інтерактивні методи навчання та ін., що спрямовувалося на з'ясування взаємозалежності між діяльністю викладача і результативністю навчальної діяльності студента;

– методи статистичної обробки даних (обчислення пропорції, обчислення коефіцієнта кореляції – добуток моментів Пірсона, шкала інтервалів В.П.Беспалька, визначення достовірності відмінностей за критерієм Вілкоксона), що забезпечили достовірність результатів дослідної роботи.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– запропоновано й теоретично обґрунтовано *новий науковий напрям* у вирішенні педагогічної проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової роботи;

– *вперше* виявлено закономірності й особливості специфіки професійної підготовки студентів до соціально-правової діяльності як інноваційної форми освіти в умовах динамічного розвитку інтеграційних процесів, що впливає на функціональні взаємозв'язки педагогічної та соціально-правової діяльності; визначено зміст понять „соціально-правова діяльність” та „соціально-правовий захист населення”; теоретично обґрунтовано розроблену модель підготовки майбутніх соціальних педагогів педагогічного університету до соціально-правової діяльності, що охоплює 5 взаємопов'язаних компонентів (мотиваційний, змістовий, процесуальний, комунікативний, соціально-правовий); обґрунтовано теоретичні і методичні засади підготовки студентів до соціально-правової діяльності згідно з напрямками їхньої майбутньої діяльності (захисний, консультативний, профілактичний, педагогічний, просвітницький); представлено та науково обґрунтовано зміст і технології підготовки студентів спеціальності „соціальний педагог” до соціально-правової діяльності;

– *удосконалено* підходи до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому закладі освіти як педагогічній системі, що функціонує з урахуванням наступності на всіх етапах цього процесу;

– *подальшого розвитку* набула педагогічна теорія і методика професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі шляхом забезпечення ефективності процесів екстраполяції педагогічних, соціальних, правових знань, умінь і навичок до сфери професійної діяльності соціального педагога.

Практичне значення одержаних результатів Дисертанткою розроблено складові Державного галузевого стандарту (освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ), освітньо-професійна програма (ОПП), навчальний план підготовки соціального педагога освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” та „магістр”). Розроблено дисципліни, які затверджено Міністерством освіти і науки України – “Основи соціально-правового захисту особистості”, спецкурс „Самозахист особистості” та „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень серед молоді”, що викладаються у вищому навчальному закладі.

Автором розроблено і впроваджено у вищих навчальних закладах навчально-методичний комплекс, що складається із навчально-методичного посібника з підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності: „Особливості підготовки студентів до соціально-правового захисту школярів”; методичних рекомендацій з підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності (для студентів і викладачів вищих педагогічних закладів); тренінгів для дітей та молоді із навчання соціально-правового захисту населення різних категорій (для майбутніх соціальних педагогів, які навчаються у педагогічних університетах та працюють у загальноосвітніх середніх навчальних закладах, вищих та середніх професійних закладах освіти, школах соціальної реабілітації, а також у навчальних закладах пенітенціарної системи) – „Студент і соціальні права” (2004); системи творчих, контрольних і тестових завдань для студентів – майбутніх фахівців. Матеріали дослідження покладено в основу науково-методичного забезпечення процесу підготовки соціальних педагогів до роботи у різних сферах життєдіяльності суспільства. Окремі результати дослідження можуть знайти застосування в розробці інших освітніх програм, що стосуються змісту та удосконалення підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів до майбутньої соціально-правової діяльності.

Результати дослідження *впроваджено* у практику роботи Херсонського національного університету (довідка № 11/1-10/1014 від 19.03.2008 р.), Харківської державної академії культури (довідка № 38-01-83 від 05.02.2008 р.), Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна” (довідка № 41/36 від 03.06.2005 р.), філії Свентокшиської Академії імені Яна Кохановського – м. Кельце, Польща (довідка № 86-3/101 від 27.05.2005 р.), Гуманітарного ліцею при Кримському державному гуманітарному інституті (довідка № 12/03 від 02 червня 2004 р.), гімназії імені А.П. Чехова м. Ялта (довідка № 98 від 24.04.2003 р.), Управлінні внутрішніх справ Дніпровського району м. Києва (довідка 206/48 від 23.05.2003 р.), Миронівського районного відділу Головного Управління МВС України (довідка № 437 від 27.12.2002 р.), Богуславського районного відділу Головного Управління МВС України в Київській області (довідка № 146 від 28.08.2003 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і практичні положення та результати роботи доповідалися і дістали схвалення на *міжнародних* наукових конференціях: Міжнародній конференції „Трансформація наукових систем в державах з перехідною економікою та роль науки у суспільстві, що змінюється” (Київ, 1998); Міжнародній науково-практичній конференції „Соціальна робота в Україні на початку XXI ст.: проблеми теорії та практики” (Київ, 2002); Міжнародній науково-практичній конференції „Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді” (Черкаси, 2003); Міжнародній науковій конференції „Перші міжнародні Драгоманівські читання” НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 2003); Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом” (Ужгород, 2003); Міжнародній науково-методичній конференції „Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти” (Київ, 2004); Міжнародній науково-практичній конференції „Підготовка соціальних педагогів у вищій школі до здійснення соціального супроводу кризових категорій населення” (Чернівці, 2004); V Міжнародній науково-практичній конференції „Людина, культура, техніка в новому тисячолітті” (Харків, 2004); Міжнародному конгресі IV Слов’янські педагогічні читання „Розвиток особистості у полікультурному просторі” (Черкаси, 2005); Міжнародній науковій конференції, присвяченій 170-річчю ювілею НПУ імені М.П. Драгоманова „Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття” (Київ, 2005); Міжнародній науковій конференції „Другі міжнародні Драгоманівські читання НПУ імені М.П. Драгоманова”

(Київ, 2006); VIII Міжнародній науково-практичній конференції „Гуманізм та освіта” (Вінниця, 2006); VI Міжнародній науково-практичній конференції „Соціальна робота і сучасність: теорія та практика” (Київ, 2006); V Міжнародній науково-практичній конференції „Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології” (Київ, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції „Соціальна робота в Україні: вектор розвитку в третьому тисячолітті” (Київ, 2007); на загальноукраїнських наукових конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції „Формування творчої особистості вчителя національної школи XXI століття” (Умань, 1999); Всеукраїнській конференції „Інноваційні підходи до підготовки вчителів англійської мови (Київ, 2000); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю „Розвиток соціальної роботи в Україні та за кордоном” (Київ, 2001); Круглому столі з обговорення студентських проблем (Київ, 2004); Всеукраїнській науково-практичній конференції „85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії” (Хмельницький, 2006).

Публікації. Основний зміст дисертації викладено в одноосібній монографії (23,5 друк. арк.), 3-х навчально-методичних посібниках (1 одноосібний; особистий внесок у 2-х складає 2 друк. арк.), 2-х навчально-методичних матеріалах (одноосібних), 31 одноосібній статті у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України. Загальний обсяг особистого внеску 48,5 друк.арк.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (549 найменувань, у тому числі 29 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації – 383 сторінки. Робота містить 30 таблиць, 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об’єкт, предмет і мету, викладено основні положення концепції та сформульовано гіпотезу дослідження, визначено методи та етапи дослідження, розкрито його наукову новизну й практичне значення, відображено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

Перший розділ „Професійна соціально-правова діяльність як педагогічна проблема” присвячений теоретичному аналізу стану наукової розробки проблеми підготовки соціального педагога до соціально-правової діяльності, обґрунтовуються напрями соціально-правової діяльності майбутніх соціальних педагогів, розкрито досвід підготовки фахівців до соціально-правової діяльності у деяких країнах світу; виявлено специфіку підготовки соціального педагога до соціально-правової діяльності.

У результаті застосування історико-ретроспективного методу в розділі здійснено аналіз наукової літератури щодо виявлення специфіки підготовки фахівців до професійної діяльності. У цьому плані значний внесок у педагогічну науку належить українським ученим Л.О. Азі, В.П. Андрущенко, І.Г. Богатирьову, Г.П. Васяновичу, А.П. Верхові, А.Й. Капській, Л.І. Мішик, Н.Г. Ничкало, В.А. Полішук, що сприяло розширенню та інтеграції наукових знань в галузі теорії і практики професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Соціально-правова діяльність нами розглядається як один із видів професійної діяльності соціального педагога, спрямованої на захист прав та інтересів особистості. Навчання соціально-правової роботи в умовах педагогічного університету здійснюється шляхом передачі інформації про законодавчо визначені соціальні норми і на її основі здійснюється формування знань і навичок з метою подальшого впровадження їх у соціальне середовище особистості. Це дало нам можливість говорити, що соціально-правова діяльність майбутніх соціальних педагогів нерозривно пов'язана із соціально-регулятивною сутністю законодавчих норм.

У ході дослідження виокремлено напрями соціально-правової діяльності майбутніх фахівців із соціально-правового захисту населення – захисний, консультативний, профілактичний, педагогічний, просвітницький. До захисного напрямку діяльності майбутніх соціальних педагогів органічно входить соціально-правовий захист дітей. Захист забезпечується підтримкою дисципліни, а також на вимогу будь-якого громадянина або особи без громадянства згідно з Конституцією України. Захист прав людини соціальний педагог може здійснювати і на міжнародному рівні, через організацію ЮНІСЕФ. Такий захист дітей, їхніх сімей та молоді у процесі соціально-правової діяльності забезпечується шляхом застосування диференційованих індивідуальних планів розвитку особистості, навчальних завдань, освіти. У ході консультацій соціальний педагог повинен надавати поради або консультації з юридичних, правознавчих, захисних питань.

Важливим і нелегким напрямом у діяльності соціальних педагогів в українському суспільстві є *профілактика* правопорушень серед дітей, їхніх сімей та молоді. Згідно з цим напрямом соціальний педагог організовує заходи, що запобігають виникненню і поширенню неправомірної або протиправної поведінки серед усіх категорій населення. Ще одним напрямом соціально-правової діяльності є *педагогічний*. Відповідно до цього напрямку діяльності соціальний педагог повинен допомагати адаптуватися до нових умов навчання тим, хто звільнився із закладів кримінально-виконавчої системи, постійно підтримувати зв'язки з родиною або опікунами чи піклувальниками умовно засуджених неповнолітніх або дорослих, у сім'ях яких є неповнолітні. Згідно із завданням, що стоять перед соціальним педагогом у плані проведення соціально-правової роботи, він зобов'язаний опікуватися дітьми-сиротами шкільного віку. Окремої турботи соціального педагога потребують мешканці дитячих будинків сімейного типу. П'ятим напрямом майбутньої роботи спеціаліста із соціально-правової діяльності є *просвітницький*. Демократизм в Україні передбачає створення найсприятливіших умов для широкої та реальної участі дітей в освітньо-виховному процесі, забезпечення їхнього духовного, морального та культурного життя тощо. Для реалізації завдань потрібні спеціалісти-професіонали, які можуть допомогти знайти правильний вихід із неблагополучної ситуації будь-якій людині, особливо тій, яка достатньою мірою не обізнана із своїми правами та обов'язками. Це насамперед стосується учнів, які не систематично відвідують школу і погано навчаються, тютюно- та алкоголезалежними та їхніх сімей.

Розкриваючи напрями діяльності майбутніх соціальних педагогів, які відображають різні аспекти роботи з населенням, ми зробили акцент на категоріальному обмеженні: це діти-інваліди, діти-сироти всіх категорій – вихованці інтернатних закладів, „діти вулиці”, прийомні діти у будинках сімейного типу, дитячих будинках, діти із сімей національних меншин, сімей біженців, діти із неповних сімей, діти із багатодітних сімей, неповнолітні матері та їхні діти, діти військовослужбовців. Наголошується, що в Україні не охоплені турботою соціальних педагогів ті категорії населення, що потребують соціально-правового захисту – неповнолітні матері та породіллі, засуджені та умовно засуджені неповнолітні, учні шкіл соціальної реабілітації, діти із неблагополучних сімей, а також учні, що схильні до протиправної поведінки, засуджені жінки та діти, що народилися в умовах пенітенціарної системи.

У ході дослідження нами проаналізовано досвід підготовки фахівців до соціально-правової діяльності у деяких країнах світу. Зокрема, у країнах – членах Європейського Союзу з 1991 року пріоритетною є робота з дітьми та молоддю, до якої готують фахівців через курсове навчання (від 6 тижнів до 6 місяців). У Великій Британії навчання триває від 1 до 2 років, при цьому 40-відсотків часу відводиться на практичну роботу в школах, службах пробації, соціальних службах. У США працівників готують протягом 2-х років і видають диплом слухача, після навчання ще протягом 2-х років видають диплом бакалавра, магістерський диплом із правом займати керівну посаду можна отримати ще після 2-х років навчання, через 8 років від початку навчання фахівець має змогу отримати диплом доктора. У Франції не вдаються до ранньої спеціалізації, надаючи перевагу профілюванню, диференціації і глибокій загальноосвітній підготовці; зміст програм включає варіативну частину і факультативні компоненти, які конкретизують різні аспекти підготовки, що складають основу для практики. У Швейцарії студентами шкіл соціальної роботи стають громадяни старше 30 років, мотивація яких змінити кар'єру не пов'язана з матеріальним питанням, вони повинні мати стаж практичної роботи не менше 1 року. У Чилі відкрито 17 шкіл, які готують бакалаврів з вирішення трьох суспільних проблем – зміцнення демократизму, досягнення соціальної справедливості у суспільстві та інтеграції національної культури. В Ізраїлі підготовка до професійної діяльності на перший ступінь триває 3 роки (бакалавр), випускників готують до праці у різних дитячих та юнацьких громадських закладах, до консультування з питань шлюбу та сім'ї, до роботи у службах абсорбції нових репатріантів. У Гонконгу навчальний акцент ставиться на засвоєнні достатньої чіткої системи знань через відповідні види навчальної активності – читання, осмислення, обговорення, спостереження, вирішення проблемних ситуацій, моделювання. В Індії вивчається інтегративний курс „Робота з інвалідами та групами”, який дає можливість підготувати різнопланового фахівця для допомоги бідним.

Наукові дослідження і практика дали змогу з'ясувати специфіку підготовки соціального педагога до майбутньої соціально-правової діяльності, яка традиційно поділяється на теоретичну та практичну частини. Теоретична має три рівня: пояснювальний, діагностичний, прогностичний, практична – два – проектний та рефлексивний. Досліджуючи праці І.Д. Звереві, Л.І. Міщик, Л.О. Шевнюк, Л.О. Савенкової з проблем систематизації професійної підготовки студентів, ми виділили компоненти їх

підготовки до соціально-правової діяльності: *мотиваційний, змістовий, процесуальний, комунікативний та соціально-правовий*. Ми поділяємо твердження Г.Є.Гребенюка щодо етапності підготовки майбутніх фахівців, однак запропонуємо власні етапи підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності: *підготовчий, особистісно-діяльнісний та контрольньо-корекційний*. Визначені етапи зумовили структуру кожного, до якої увійшли чотири елементи, що відповідають видам педагогічної діяльності: цілевизначення, діагностування, аналітика та проектна технологія.

Нами встановлено, що підготовка студентів до соціально-правової діяльності буде результативною настільки, наскільки повно будуть враховані індивідуальні особливості кожного з них. Тому на початку кожного етапу ми проводили мініопитування, під час якого з'ясовували мотивації, знання та комунікативні якості кожного студента щодо соціально-правового захисту населення. Після визначення системи завдань та проведення педагогічної діагностики проводили всебічний аналіз, предметом якого були програми дисциплін соціально-правового напрямку, освітній стандарт з соціальної педагогіки, зміст стабільного та альтернативного підручника, навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, дидактичних можливостей наукового експерименту та засобів нових інформаційних технологій. Специфіка змістовного навчання соціально-правової діяльності полягає в авторській розробці та викладанні дисципліни „Основи соціально-правового захисту особистості”, спецкурсу „Самозахист особистості” та „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень серед молоді”. Завершується підготовка студентів до професійної діяльності контрольньо-корекційним етапом, до якого ми включали співвіднесення результатів із поставленою педагогічною метою, ефективність використання методів, форм та засобів, які є основою відібраних навчальних програм та навчально-методичних посібників та рекомендацій. Результатом такої підготовки нами визначено оцінку рівня сформованості соціально-правових знань.

Таким чином, вивчення сутності соціально-правової діяльності як педагогічної проблеми дає змогу стверджувати, що заявлена у предметі дослідження підготовка студентів педагогічного університету повинна здійснюватися на інтегративних основах та взаємодії суміжних наук – соціології, психології, юриспруденції та педагогіки, що зумовлює напрями застосування знань та вмінь, впровадження кращих ідей зарубіжного досвіду

підготовки фахівців та виокремленням специфіки підготовки до майбутньої роботи.

Зазначені вище чинники враховувались нами під час проведення педагогічного експерименту, а також при обґрунтуванні та моделюванні теоретико-практичних засад підготовки студентів до майбутньої соціально-правової діяльності, визначенні процесу та динаміки їх підготовки на етапі констатувального експерименту.

Другий розділ – „Теоретичні засади підготовки студентів до соціально-правової діяльності” – присвячений розробці теоретичної моделі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності, обґрунтуванню процесу підготовки студентів та виявленню динаміки підготовки студентів до соціально-правової діяльності на етапі констатувальної частини експерименту. У педагогічній науці процес професійної підготовки студентів до майбутньої діяльності розглядається як модель (С.О. Сисоева, М.Г. Чобітько, О.Л. Шевнюк), до складових частин якої входить як теоретична частина, так і практична, які складаються із взаємопов’язаних елементів. До теоретико-практичної частини нами включено дисципліни соціально-правового напрямку („Основи соціально-правового захисту особистості” – 1 курс, спецкурс „Самозахист особистості” – 2 курс, „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень серед молоді” – 4 курс), у результаті вивчення яких студент повинен оволодіти знаннями і вміннями, що базуються на критеріях готовності до професійної діяльності, а саме: мотиваційному (бажання допомогти будь-якій людині), змістовому (фундаментальність тлумачення норм міжнародного та українського законодавства), процесуальному (здатність застосовувати педагогічні та соціально-правові знання), комунікативному (здатність правильно будувати діалоги у своїй діяльності) та соціально-правовому (здатність адекватно застосовувати знання у різних напрямках соціально-правової діяльності). Результатом є уміння будувати соціально-педагогічну ситуацію та конструювання соціально-правової діяльності з використанням сформованих знань і вмінь. Визначені нами критерії функціонують на трьох рівнях, що визначають ступінь сформованості кожного компонента соціально-правової підготовки майбутніх соціальних педагогів – низькому, середньому та високому.

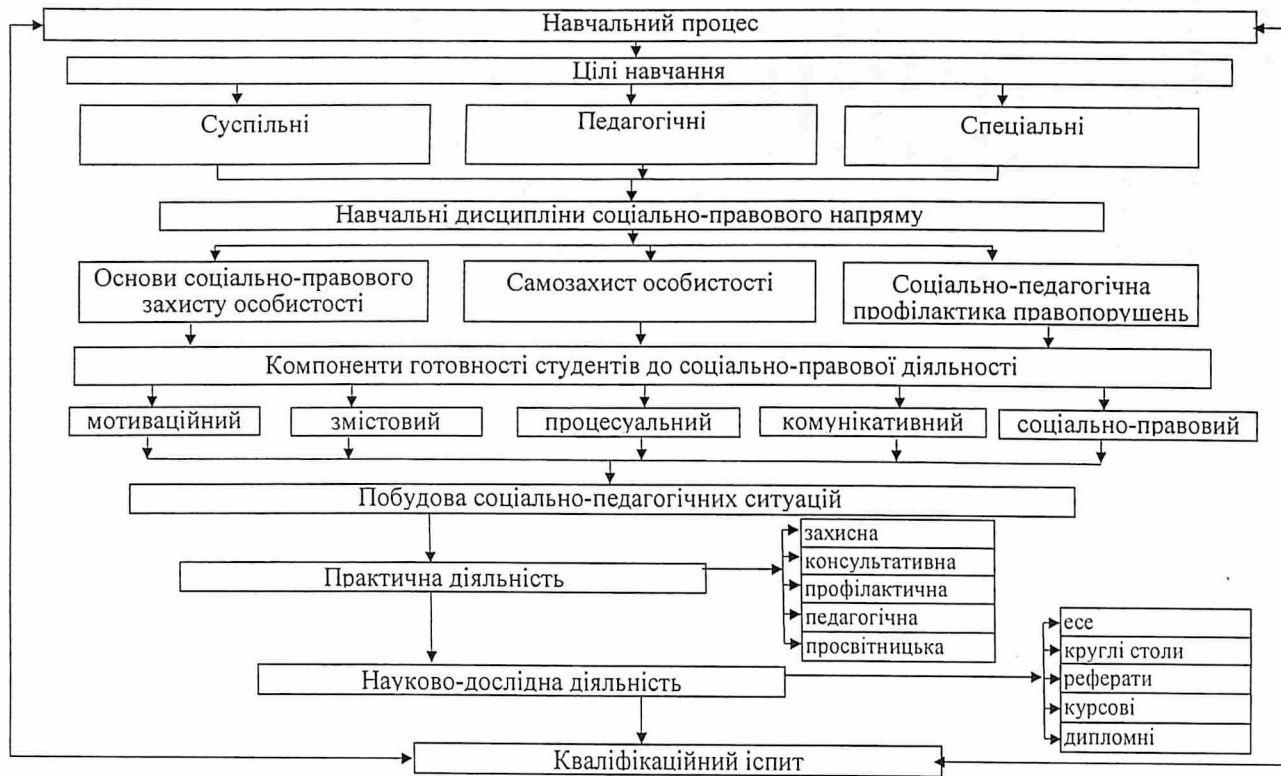

Рис. 1. Модель підготовки студентів до соціально-правової діяльності

За умов *низького* рівня показників діяльність студента характеризується засвоєнням основних знань та уміннями їх відтворювати на репродуктивному рівні. Майбутній соціальний педагог на означеному рівні підготовки до соціально-правової діяльності засвоює соціально-правову інформацію у загальному вигляді. Готуючись до майбутньої діяльності, такий студент не виходить за рамки виконання завдань, поставлених педагогами, а інколи навіть і не готовий до оволодіння потрібною інформацією. Цей рівень характеризується відсутністю мотивації студента до самоосвіти та саморозвитку.

Середній рівень підготовки студентів до соціально-правової діяльності характеризується засвоєнням професійної інформації не тільки під час навчання, а й завдяки самоосвіті та саморозвитку. Він ефективно володіє фундаментальними знаннями, уміннями та технологіями. Однак студент середнього рівня підготовки не завжди вміє знайти правильну інформацію та використати її в складній соціально-правовій ситуації.

Високий рівень підготовки до соціально-правової діяльності – це сформованість знань і вмінь згідно з загальною моделлю підготовки студентів у вищому навчальному закладі. Вони володіють широкими базовими знаннями, сформованими уміннями, які вміють застосовувати у будь-якій ситуації; володіють достатньою мірою комунікативними уміннями, високим мотиваційним потенціалом. Фахівець високого рівня працює із задоволенням, не боїться труднощів у майбутній професійній діяльності, вміє застосовувати інноваційні методи і технології.

Отже, майбутній соціальний педагог, володіючи низьким рівнем готовності до соціально-правової діяльності, не виходить за рамки виконання завдань, поставлених педагогами, а інколи і не готовий до оволодіння потрібною інформацією. Середній рівень готовності характеризується умінням знайти правильну інформацію та використати її в складній соціально-правовій ситуації. Для високого рівня готовності характерні фундаментальні базові знання, студент має високий мотиваційний потенціал, працює із задоволенням, знаходить розв'язання будь-якої ситуації.

Традиційно модель підготовки студентів, зокрема, до соціально-правової діяльності, складається із трьох частин: загальні цілі навчання у педагогічному університеті, зумовлені вимогами суспільства; загальні цілі навчання, зумовлені вимогами педагогічного процесу; цілі вивчення спеціальних дисциплін, метою яких є сформованість фундаментальних знань і вмінь.

Передбачена нами у моделі побудова соціально-педагогічних ситуацій включала володіння комплексом методів та прийомів застосування соціально-правових знань, для чого на аудиторних заняттях проводилося конструювання майбутньої соціально-правової діяльності з використанням сформованих знань і вмінь: наукові дискусійні клуби із захисту прав населення, школа правових знань, тематичні засідання „Якби я був Президентом...”, „Будемо захищати права дітей”, бесіди з історії розвитку законодавства, творча праця з розробки мінітренінгів, рецензування відеоматеріалів, проведення занять з дітьми у притулку, з вихованцями інтернатних закладів, дітьми-інвалідами, участь у волонтерських акціях, допомога батькам дітей, що потребують особливої уваги, керівництво дитячими та учнівськими гуртками „Товариство захисту прав дітей”, вивчення досвіду роботи колег, відвідування судових процесів соціально-правового напрямку. Такий комплексний підхід сприяв реалізації педагогічних завдань підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності: студенти поглиблювали та розширювали свої знання, порівнюючи їх з набутою раніше інформацією. Водночас створювалися оптимальні умови для реалізації вмінь прикладного характеру.

У дослідженні виявлено, що для реалізації моделі підготовки студентів до соціально-правової діяльності потрібно обґрунтувати способи підготовки соціального педагога, якими традиційно є навчання, виховання та позанавчальна робота з урахуванням специфіки майбутньої соціально-правової діяльності. Головним у навчанні для нас було застосування модульної системи, яка включає аудиторну та індивідуальну роботу, самостійну, курсову, практику та наукову роботу. Така технологія забезпечує всі елементи триєдиного завдання у підготовці студентів – змістовий організаційний і контрольний-оцінний. Ці завдання вирішуються при викладанні кожної дисципліни і кожного модуля під час підготовки студентів до майбутньої професії. Наприклад, під час викладання першого модуля дисципліни „Основи соціально-правового захисту особистості” при вивченні Конвенції ООН про права дитини, на якій ґрунтуються відповідні положення Конституції України, зверталася увага на те, що батьки зобов’язані забрати дитину із полового будинку, зареєструвати та забезпечити повноцінне харчування (змістовий елемент завдання). Організаційний елемент завдання нами вирішувався таким чином: на семінарських заняттях проводилися різноманітні рольові ігри. Попередньо, після прослуховування лекції, студенти одержали домашнє завдання: уважно прочитати Конвенцію ООН про права дитини і вичленити основні (право на життя, право на сім’ю, право

на безкоштовне медичне обслуговування, право на освіту тощо). У ході семінарського заняття студенти розподілялися на мінігрупи і кожна з них одержувала завдання рухами або мімікою відтворити зміст права. Контрольно-оцінне завдання реалізувалося при оцінюванні самостійної роботи студентів у формі співбесіди, на спеціальних колоквіумах, під час перевірки контрольних завдань з наступним обговоренням результатів на групових заняттях.

Виховний та практичний потенціал студенти набували під час відвідування школи-інтернату, притулку для неповнолітніх, приймальника-розподільника, дитячої кімнати міліції. Свої враження вони проектували на майбутню професійну діяльність. Наприклад, під час відвідування притулку, діти скаржилися на різні життєві труднощі; водночас студенти бачили, що дитина вулиці добре знає свої права (право на санацію, право на новий одяг, право на повноцінне харчування, які їм зобов'язані надати у притулку), але не хоче знати свої обов'язки – право на всебічний розвиток, право на освіту (такі діти погано пишуть, погано читають, відстають у навчанні).

До наукової діяльності студенти залучалися вже на другому курсі, у своїх курсових дослідження вони спиралися на власні знання та наукові джерела, тематика курсових робіт різноманітна: „Особливості соціально-правового захисту підлітків у системі освіти”, „Захист прав дітей та молоді засобами масової інформації”, „Профілактика правопорушень неповнолітніх в інтернатних закладах” тощо, в яких вони вперше окреслювали завдання дослідження, мету, розробляли план роботи. Цим забезпечувався рівень відповідних наукових досліджень, присвячених актуальним проблемам соціально-правової роботи.

Важливим є високий педагогічний вплив соціально-правових знань, який спостерігається не в кожній взаємодії між людьми. Нами визначено показники сформованості кожного компонента готовності студентів до соціально-правової діяльності, на основі яких проведено анкетування 242 студентів. Діагностика констатувального експерименту показала, що у 83 % респондентів є просто мотивація одержання вищої освіти, у 2 %, які мають стаж практичної роботи у державних громадських службах для сім'ї, дітей та молоді, високий рівень вмотивованості до освоєння обраного фаху, усвідомлення свого професійного обов'язку і готовності допомогти будь-якій людині, 15% мали інтегровані відповіді або відповідали некомпетентно чи неширо; показники сформованості змістового компонента виглядають таким чином: низький рівень готовності – 58,67 %, середній – 24,79 %, високий – 16,52 %; процесуального – низький –

42,97 %, середній – 45,45 %, високий – 11,57 %, комунікативного – низький – 40 %, середній – 37 %, високий – 23,3 %; соціально-правовий – низький – 51,23 %, середній – 44,62 %, високий – 4,13 %. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що вищі навчальні заклади продовжують орієнтуватися на загальнофахову підготовку, залишаючи поза увагою майбутню соціально-правову діяльність, яка потребує спеціальної підготовки, що суперечить програмним документам з розвитку вищої освіти в Україні та світовим тенденціям підготовки соціальних педагогів.

Зазначені результати враховувалися нами при розробці змістової частини підготовки студентів до соціально-правової роботи, зокрема, інтеграція курсових дисциплін, моніторинг змісту розвитку у студентів соціально-правових умінь, технологій підготовки для майбутньої діяльності, а також контроль та корекція змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності.

Третій розділ – „Зміст і технології підготовки студентів педагогічного університету до соціально-правової роботи” – присвячений обґрунтуванню відбору і структури змісту підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, моніторингу змісту розвитку в студентів соціально-правових умінь як передумови розробки технологій підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності та аналізу контрольно-корекційної частини змісту і форм технологій підготовки студентів до практичної роботи, в основу яких покладено принципи модульно-рейтингового навчання.

У розділі окреслено зміст і технології підготовки студентів, що сприяють успішній професіоналізації, в основі якої формування знань про особливості сучасної соціокультурної ситуації, що зумовлена переходом до правового суспільства. Проаналізовано основи соціально-правової діяльності як напрям соціальної педагогіки, соціальні проблеми та негативні соціальні явища, які є предметом соціально-правової діяльності, моделі соціально-правової діяльності в зарубіжній практиці, технології соціально-правового захисту населення та засоби попередження негативного впливу природного і соціального середовища. Крім того, успішній професіоналізації сприяють методи безпосередньої та опосередкованої профілактичної інтервенції, форми і методи профілактичної роботи, уміння визначати сутність соціальної проблеми, її причини, а також критерії і показники її розв’язання. Використовуючи індивідуальні та колективні пошукові методи, за допомогою заходів соціально-правової діяльності, соціального посередництва майбутні

соціальні педагоги навчаються усувати негативний вплив соціального оточення на представників цільової групи, що потребують соціально-правового захисту або профілактики властивих їм негативних якостей. Спираючись на теоретичні положення Н.В. Абашкіної, Л.І. Антошкіної, Л.М. Ахмедзянової, І.М. Богданової, В.І. Бондаря, А.П. Верхоли, В.Г. Вікторова, О.С. Горенко, П.М. Гусака, С.Д. Гусарева, І.Д. Зверевої, М.С. Коноха, Л.В. Кулачок, А.Ф. Линенко, В.В. Копейчикова щодо змістовності процесу підготовки студентів у вищому навчальному закладі, у дослідженні доведено, що наповнення змісту навчання студентів на всіх курсах має відбуватися на основі освоєних раніше, у ході вивчення предметів шкільної програми знань, сутності та структури соціально-правових знань, змістовної моделі майбутньої діяльності спеціаліста та вимог, що висуваються до цієї спеціальності сучасною освітою. У процесі вивчення і аналізу досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів, виявлення під час діагностики недоліків, нами виділено п'ять основних блоків, за якими здійснюється підготовка студентів до соціально-правової роботи. Ними є такі: актуалізацій, психологічний, дидактичний, діагностичний, технологічний. Матеріал блоку *актуалізацій*, спрямований на створення позитивної установки на вивчення предметного матеріалу, усвідомлення переваг соціально-правової діяльності у сучасній освітній системі, обґрунтування професійної компетентності. Навчальний матеріал *психологічного* блоку охоплює проблеми, що вивчаються шляхом застосування різноманітних рольових ігор тематичного напрямку та виявлення психологічних основ соціально-правового захисту особистості. У *дидактичному* блоці нами передбачено обґрунтування мети та принципів соціально-правової діяльності і розкриття змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів на основі визначених компонентів підготовки до соціально-правової роботи. У *діагностичному* блоці враховано особливості змістовної підготовки студентів за рахунок наочності їх здійснювати оцінку реального стану знань дітей, їх сімей та молоді щодо соціально-правових знань. До *технологічного* блоку нами включені знання, що передбачають проектування теоретичної частини та практичної з використанням різноманітних форм роботи (рольові ігри, тренінги, робота „за маячком” тощо), що дозволяє змодельовувати різноманітні життєві ситуації та виконати дидактичні завдання (навчити дітей розумінню основ Конституції України, розповісти про становище дітей у різних країнах світу, виокремити країни, де діти, наприклад, „мають право на питну воду”, порівняти вимоги до освіти у Конвенції ООН про права дітей та Конституції України, розповісти молоді не

тільки про її права, а й обов'язки, надати допомогу дітям із неблагополучних, малозабезпечених або багатодітних сімей тощо). Таким чином, оптимально організоване викладання великого обсягу навчального матеріалу дає можливість активізувати навчальну діяльність студентів не тільки під час семінарських занять, а й під час лекцій, спрямовувати їх зусилля на формування готовності компетентно надавати допомогу різним категоріям населення у майбутній соціально-правовій діяльності.

Проведений моніторинг змісту наповнення навчальних дисциплін свідчить, що 85,7 % опитаних респондентів відчували утруднення, доводячи із соціально-правових позицій вплив соціально-правових знань на кваліфікацію сучасного соціального педагога, 71,3 % студентів вважали, що соціально-правовою діяльністю із важкими підлітками та їхніми сім'ями у школі повинен займатися завуч з організаційної роботи, 19 % вважали, що ці питання вирішує класний керівник, жоден студент першого курсу не зміг визначити свої завдання у майбутній професійній діяльності. Розробляючи зміст професійної підготовки соціальних педагогів до соціально-правової діяльності, ми спиралися на співвідношення форм роботи у загальноосвітніх навчальних закладах, у т.ч. школах-інтернатах, та позашкільних закладах – державних громадських службах для сім'ї, дітей та молоді, притулках, школах соціальної реабілітації.

Таким чином, моніторинг змісту розвитку в студентів соціально-правових умінь, дав можливість розробити технології підготовки студентів педагогічного університету до соціально-правової діяльності.

Розглядаючи підготовку студентів з погляду єдності теоретичної та практичної частин навчального процесу, ми розробили основні технологічні завдання: сформувати стійкі переконання у значущості соціально-правової діяльності у педагогічній роботі, довести необхідність здійснювати таку діяльність у різних інституціях та галузях – дошкільних дитячих закладах, загальноосвітніх навчальних закладах, притулках, приймальниках-розподільниках, державних громадських службах для сім'ї, дітей та молоді, навчальних закладах пенітенціарної системи, сформувати у студентів потребу використовувати соціально-правові знання у професійній діяльності та постійно підвищувати рівень своєї підготовленості; забезпечити засвоєння студентами теоретичних та практичних основ організації соціально-правової педагогічної діяльності, направленої на соціально-правовий захист дітей, їхніх сімей та молоді. Під час аудиторних занять нами виокремлювалися загальнопедагогічні поняття – *дитина, сім'я, виховання, вікове виховання, сімейне виховання, освіта,*

навчання тощо; інтегровані поняття – *безпритульна дитина, соціально-правові норми, державний правовий захист, притулок* тощо; технологічні поняття – *соціальні норми, нормативний закон, соціологічний підхід* тощо. Ефективним засобом, що використовувався нами під час проведення занять, є комп'ютерні програми на зразок „Права і діти в Інтернеті”, „Адвокат для дитини”, зміст яких побудовано таким чином, що вони одночасно виконують функцію довідника, практичного порадики. Після серії навчальних занять в аудиторії студенти готувалися до проведення соціально-правових заходів поза аудиторією. Для цього вони апробували будь-яку форму роботи, наприклад, акцію „Діти мають право на Землю”, сценарій свята „Світ різний – діти однакові”, рольову гру „Суд над пляшкою” за відповідно розробленою схемою аналізу. Вона включає загальні відомості про захід – тема, вік вихованців, місце проведення, педагогічні цілі та завдання, актуальність, ступінь взаємозв'язку з іншими заходами, зміст заходу – відповідність цілям „замовника”, обґрунтованість, науковість, відповідність змісту віковим особливостям, дотримання принципу достатньої інформативності тощо, процесуальні особливості заходу – основні методи, доцільність їх використання; домінуючі засоби – соціально-правові та дидактичні, технологічні характеристики – тема, мета, автор, стильова єдність, доцільність, необхідність, достатність соціально-правових технологій, можливість швидкого переходу до будь-якого етапу; технічне забезпечення, організація пізнавальної діяльності під час заходу – роль, характер та зміст самостійної роботи; способи формування соціально-правових знань особистості та особисте ставлення до проведеного заходу – методичні рішення, що найбільше сподобались, дидактичні прийоми, додаткові знання і вміння, набуті у ході проведення заходу, які недоліки мали місце, що можна змінити і яким чином. Одержані дослідницькі дані засвідчили про удосконалення змісту підготовки студентів до соціально-правової діяльності у процесі їх модульно-рейтингового навчання. Обґрунтування структури, змісту і технологій соціально-правової підготовки соціальних педагогів дало можливість перейти до експериментального дослідження перевірки ефективності розробленої нами моделі.

У четвертому розділі – „**Експериментально-дослідна перевірка ефективності моделі підготовки студентів педагогічного університету до соціально-правової діяльності**” – розкрито організацію педагогічного експерименту з теорії і практики підготовки студентів до соціально-правової діяльності, рівень сформованості компонентів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та результати перевірки ефективності

функціонування моделі готовності студентів до соціально-правової діяльності.

Експериментально-дослідна перевірка ефективності підготовки студентів – майбутніх соціальних педагогів проводилась протягом 2000–2007 рр., що потребувало розробки та апробації відповідних технологій навчання студентів у вищому педагогічному закладі. Організація експериментального дослідження передбачала паралельне порівняння вихідних, проміжних та підсумкових результатів спостереження студентських груп першого, другого та четвертого років навчання. Основною метою формувальної частини експерименту було: перевірка функціонування авторської моделі підготовки студентів до соціально-правової діяльності, виявлення і реалізація нових технологій навчання, розробка і впровадження практичних рекомендацій щодо соціально-правової підготовки студентів у вищих навчальних закладах.

Важливим показником готовності сучасного соціального педагога до соціально-правової роботи є сформованість знань і вмінь, які засвідчують здатність планувати соціально-правову діяльність, засвоювати нову інформацію, здійснювати аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та інші логічні операції, володіти прийомами запам'ятовування, обробки та закріплення знань і вмінь та їх поступова інтеріоризація, використовувати сучасні довідково-бібліографічні джерела, здійснювати пошук необхідної інформації, проводити самоконтроль періодичності, інтенсивності та якості роботи, адекватно оцінювати її результати.

Аналіз наукових досліджень Г.Є. Гребенюка, А.Й. Капської, Л.О. Савенкової, О.П. Щолокової та реалізація окреслених показників допомогли нам розкрити сутнісні характеристики компонентів професійної соціально-правової підготовки соціального педагога. Для *мотиваційного* компонента характерне сходження у знаннях до ідеалу про суспільні та індивідуальні цінності, цінності соціальних груп та окремої особистості, вміння аналізувати, передбачати, створювати позитивну емоційну, педагогічну, психологічну та правову ситуації у своїй роботі, проектувати позитивне у нових рішеннях негативних проблем населення. Володіння *змістовим* компонентом дає великі можливості для навчання й виховання дітей, молоді та їх сімей. Майбутній соціальний педагог повинен володіти міжнародним та українським законодавством, вільно оперувати юридичними, педагогічними, психологічними та іншими поняттями, володіти фундаментальними знаннями про принципи діяльності та власні можливості щодо застосування соціально-правових знань безпосередньо у своїй практичній роботі, володіти принципами застосування педагогічних та юридичних понять, а також сукупністю інших знань, умінь і навичок, що

допоможе підготувати дітей, молодь та їхні сім'ї до використання соціально-правових знань у своїй життєдіяльності. *Процесуальний* компонент готовності розглядається нами як стійка характеристика особистості, що включає вмотивоване позитивне ставлення до соціально-правової діяльності. Студент повинен уміти швидко знаходити потрібну інформацію для кожної конкретної робочої ситуації, будувати алгоритм діяльності, бачити у кожному завданні мікрозавдання, що вирішуються завдяки іншим галузям знань (педагогічній, психологічній, біологічній, валеологічній), бачити можливість вирішення завдання кількома способами та знаходити серед них оптимальний; ефективно використовувати можливості нових інформаційних технологій, бачити й усувати причини невдоволення соціально-правовою діяльністю. *Комунікативний* компонент проявляється у досконалому володінні державною мовою, в умінні логічно будувати діалоги та монологи, володіти ораторськими уміннями, бути здатним виступати перед групами людей та спілкуватися з окремими клієнтами, керувати професійно доцільним спілкуванням та адекватно оцінювати його результати. Сутністю *соціально-правового* компонента є сформовані знання з міжнародного та українського законодавства, розуміння їх усвідомленого застосування у своїй практичній роботі з різними категоріями населення і у різних сферах діяльності, здатність до саморозвитку та самоосвіти, до активного науково обгрунтованого застосування набутої інформації, а також до здобуття соціально-правових умінь і навичок, перепускаючи через свою свідомість те, що створено людством у цій галузі. Розглядаючи компоненти готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, ми витлумачили поняття „*соціально-правовий захист населення*”. Отже, соціально-правовий захист населення – це *соціально-педагогічна система захисту прав та інтересів різних категорій населення з урахуванням індивідуального, вікового, етнонаціонального, соціального і професійного досвіду на основі законів, норм, правил і традицій людської спільноти*.

Перевірка ефективності функціонування моделі підготовки студентів до соціально-правової діяльності відбувалася у ході формувального експерименту. В основу експериментальної роботи було покладено навчальні програми дисциплін соціально-правового спрямування: 1 курс – „Основи соціально-правового захисту особистості”, 2 курс – спецкурс „Самозахист особистості”, 4 курс – „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень серед молоді”, які передбачають формування відповідних знань і вмінь, а також технології їх застосування у практичній діяльності соціальних педагогів у різних галузях діяльності. В експериментальній та контрольній групах налічувалось по 121 студенту. Протягом 2001–2007 років теоретичний

курс був однаковим в обох групах, практичні ж заняття в експериментальних групах проводились на основі інноваційного підходу: студенти досконаліше вивчали українське та міжнародне законодавство, оволодівали різноманітними формами роботи з дітьми, відвідували притулки, дитячі кімнати міліції, судові засідання із соціально-правовою тематикою, працювали в реабілітаційному центрі для неповнолітніх, самостійно проводили соціально-правову роботу у середніх навчальних закладах, відвідували Білоцерківське училище підвищення підготовки працівників кримінально-виконавчої системи, де спілкувалися із курсантами та працівниками пенітенціарної системи, які ознайомили їх з власним досвідом роботи.

Упродовж усього періоду експериментальної роботи нами широко використовувалися положення про загальнолюдські та культурні цінності, аналізувалися пісні, тату так званих дворових та тюремних жанрів у контексті правової освіти, що допомагало виявляти негативний підтекст. Під час дружніх бесід-семініарів аналізувалися погляди на цей жанр дітей із різних сімей, у чому прислужився власний досвід студентів.

Метою роботи в експериментальних групах на першому курсі при вивченні дисципліни „Основи соціально-правового захисту особистості” було формування готовності студентів до соціально-правової діяльності у процесі застосування запропонованої технології, яка переконливо свідчила про професійно орієнтоване та професійно репродуктивне навчання. Особлива увага приділялась формуванню позитивного ставлення студентів до основ законодавства та різних видів соціально-правової діяльності, пов'язаних з цим напрямом, прагнення до упередження протиправних випадків у власній поведінці та поведінці оточуючих через оволодіння знаннями з основ захисту прав. Студенти відвідували загальноосвітні заклади, де на практиці застосували вивчені форми роботи: гру „Ромашка”, пелюстки якої містили статті Сімейного кодексу, гру „Символ Києва”, що стосується статті 1 Конституції України, із суміжної дисципліни застосували „Станційну гру”, яку адаптували під першочергові права – право на життя, право на безкоштовне медичне обслуговування, право на повноцінне харчування, право на сім'ю, право на вільний розвиток та виховання, право на прізвище, ім'я та по батькові тощо. Результати формувального експерименту засвідчили таке підвищення показників: *мотиваційний* на високому рівні виріс з 2 % до 34,72, на середньому – з 15% до 52,06, на низькому знизився з 83% до 13,22, *змістовий* показник в експериментальній групі був на високому рівні 16,52 %, а виріс до 33,33, на середньому рівні з 24,79 % виріс до 41,66, на низькому спостерігався від'ємний результат – з 58,67 % до 25, *процесуальний* на високому рівні підвищився з 11,57 % до 66,66, на середньому знизився з 45,45 % до 29,16 (за

рахунок різкого підвищення високого рівня і різкого зниження низького рівня), на низькому знизився з 42,97 % до 4,16, *комунікативний* – підвищився з 23,3% до 47,93 на високому рівні, на середньому – з 37% до 42,15, на низькому знизився з 40 % на початку експерименту до 9,91, *соціально-правовий* показник підвищився з 4,13% до 53,73 на високому рівні, на середньому з 44,62 % до 26,67, на низькому з 51,23 % знизився до 19,6 %. Зазначимо, що деякі студенти, вступаючи на навчання за спеціалізацією „соціально-правовий захист населення”, мали зовсім інше уявлення про свою майбутню діяльність, ніж представлена нами, тому не всі змогли одразу переорієнтуватися на нові види роботи, інше змістовне наповнення та результативність технологій.

Після прослуховування на другому курсі спецкурсу „Самозахист особистості” сформована та актуалізована система соціально-правових знань створила умови для вільного розкриття ставлення студентів до майбутньої професії, правильного застосування основних норм законодавства, розвитку практики соціально-правового захисту особистості. У процесі вивчення спецкурсу студентам надавалася можливість вивчити необхідні документи для подання до суду, до прокурора, до адвоката, для захисту власних прав і свобод, вони на власному досвіді переконалися в позитивному змістовому наповненні законодавчих норм. Студенти відвідували судові засідання, на яких розглядалися справи щодо позбавлення матерів батьківських прав. Це переконувало їх у необхідності присутності соціального педагога на засіданнях.

Показники готовності після прослуховування спецкурсу „Самозахист особистості” виявилися такими: *мотиваційний* – на високому рівні зріс до 52,72 %, *змістовий* – до 63,8 %, *процесуальний* – до 53,1 %, *комунікативний* – до 55,37%, *соціально-правовий* – до 43,1 % у порівнянні із першим констатувальним зрізом.

На четвертому курсі студенти вивчали дисципліну „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень серед молоді”, яка є логічним завершенням дисциплін соціально-правового напрямку. Майбутні соціальні педагоги відвідували приймальник-розподільник, Білоцерківське училище підвищення підготовки працівників кримінально-виконавчої системи, де ознайомлювалися з законами і правилами пенітенціарної системи. Це сприяло підвищенню рівня процесуального компонента соціально-правової діяльності. Динаміка показників готовності наприкінці четвертого курсу виглядала таким чином: *мотиваційний* компонент підвищився до 56,2 %, *змістовий* виріс до 75,1 %, *процесуальний* – до 64,2 %, *комунікативний* – до 55,38 %, *соціально-правовий* – до 42,2 %.

Загальну динаміку рівня підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності відображено на рис. 2.

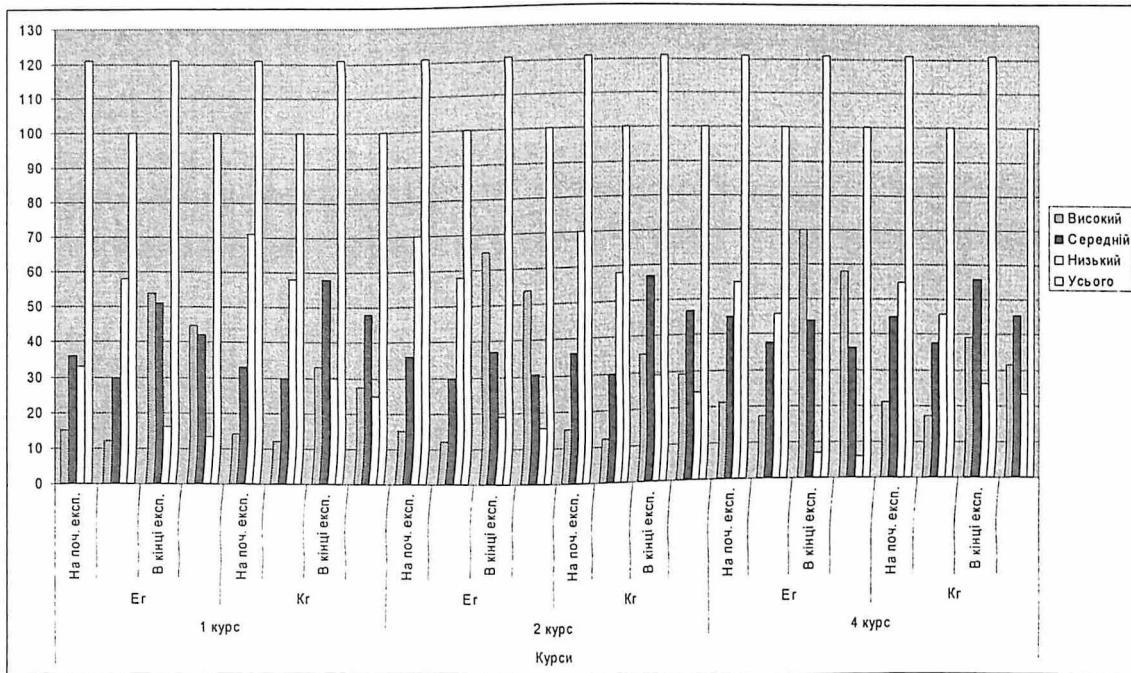

Рис. 2. Готовність студентів до соціально-правової діяльності за загальними результатами експериментальної роботи

Аналізуючи позитивні результати експериментальної перевірки авторської моделі підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності, можна зробити висновок про те, що запропоновані сутнісні характеристики соціально-правової діяльності як педагогічної проблеми, фундаментальні теоретико-практичні засади підготовки студентів до соціально-правової діяльності та їх змістовність створили можливості для удосконалення теорії і практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-правової роботи.

ВИСНОВКИ

Вивчення теорії і практики підготовки соціальних педагогів до соціально-правової діяльності, ознайомлення з досвідом ряду зарубіжних країн дали підстави для висновків, що в умовах демократизації суспільства, зміни соціально-економічних умов, розбудови громадянського суспільства актуалізуються проблеми захисту особистості, її прав, закріплення обов'язків та їх виконання. Важливим чинником розв'язання означених проблем має стати соціальний педагог, який володіє необхідними знаннями і вміннями, новітніми методиками і технологіями, здатний допомагати дітям, їхнім сім'ям та молоді знаходити вихід із непростих життєвих ситуацій.

Результати нашого дослідження підтвердили загальну та часткові гіпотези, засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. Останніми роками здійснюються активні розробки нового змісту і технологій підготовки майбутнього соціального педагога на підставі вивчення філософської, педагогічної, психологічної, юридичної наукової літератури, які зорієнтовані на формування його особистості. Здійснено аналіз стану наукової розробки проблеми підготовки соціального педагога до соціально-правової діяльності, виявлено актуальність соціально-правової підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі як складової теорії і методики професійної освіти. Доведено, що підготовка спеціалістів до роботи в освітній та соціальній сферах є пріоритетним напрямом системи професійної освіти в Україні. З огляду на нові соціально-економічні умови на часі розробка нової концепції підготовки майбутнього соціального педагога до соціально-правової діяльності. Сучасний поняттєво-термінологічний апарат соціально-правової діяльності є недостатньо розробленим і фактично не дає можливості для чіткої інтерпретації складників досліджуваної проблеми. У зв'язку з цим здійснено авторське

тлумачення понять „соціально-правова діяльність” та „соціально-правовий захист населення”.

2. На основі вивчення стану дослідженості проблеми обґрунтовано необхідність оновлення процесу підготовки соціальних педагогів на базі теоретичного аналізу традиційних підходів у системі освіти, що дає можливість виявити позитивну тенденцію підпорядкування соціально-правової підготовки фаховій. Відповідно до цього українські учені досліджують її переважно як складову фахової підготовки соціального педагога за педагогічним напрямом системи освіти.

Розкрито основні напрями практичної соціально-правової діяльності майбутнього соціального педагога: захисний, консультативний, профілактичний, педагогічний та просвітницький.

Ефективність професійної підготовки соціальних педагогів забезпечується сукупністю умов, спрямованих на обґрунтування державної політики та її виконання (законодавство, державні заклади, стандарти вимог до соціальних педагогів тощо), які перебувають у постійному розвитку.

3. На основі вивчення зарубіжного досвіду підготовки фахівців до соціально-правової роботи, зокрема у Великій Британії, Німеччині, Франції, Швеції, Гонконгу, Індії, Китаї, Чилі, які об'єднують загальні вимоги до підготовки соціальних педагогів – стаж роботи від 3 місяців до 2-х років виявлено, що така підготовка, зважаючи на значну розгалуженість і різноманітність освітніх систем, спрямована не лише на оволодіння знаннями і вміннями, а насамперед на вироблення умінь самостійно навчатися, адаптуватися до соціальних, науково-технічних та інформаційних змін у суспільстві. Діяльність спрямовується переважно на допомогу найбільш незахищеним верствам населення: інвалідам, дітям-сиротам, групам ризику.

4. У розвитку професіоналізму соціального педагога, який готується до здійснення соціально-правової діяльності, виявлено специфіку його підготовки до майбутньої професійної соціально-правової діяльності. Вона орієнтована на практичну підготовку соціальних педагогів, в основу якої покладено підготовчий, особистісно-діяльнісний та контрольні-корекційний блоки на прикладі їх застосування в умовах навчання студентів у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

5. Основними завданнями викладачів вищого навчального закладу в умовах нової освітньої парадигми є забезпечення оновлення змісту і технологій підготовки студентів. Для цього визначено критерії готовності

майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності. до них віднесено мотиваційний, змістовий, процесуальний, комунікативний та соціально-правовий компоненти, відповідно до яких встановлено високий, середній або низький рівні готовності майбутніх соціальних педагогів.

6. Обґрунтована і розроблена модель підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності, що розглядається як компонент загальної фахової підготовки соціального педагога за всіма профілями навчання. В її основу покладено суб'єктний підхід до особистості студента педагогічного університету в системі теорії і методики професійної освіти, який визначає орієнтацію соціально-правової підготовки студента на формування його готовності до активного соціально-правового саморозвитку, до ініціювання і реалізації соціально-правових детермінованих професійних стратегій, до професійної мобільності в умовах сучасного ринку праці. Доведено, що соціально-правова активність майбутнього соціального педагога найбільш повно реалізується в умовах університетської педагогічної освіти, яка орієнтована на фундаментальну освітню підготовку студента.

Аналіз соціально-правової підготовки майбутніх соціальних педагогів дає підстави для визначення її як процесу і результату педагогічно організованого ставлення студента до своєї майбутньої соціально-правової діяльності. Соціально-правова підготовка як модель об'єктивується взаємозв'язком нормативних соціально-педагогічних курсів та соціально-правових дисциплін професійного спрямування в змісті навчальних дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки студентів, а також позааудиторних форм соціально-правової роботи студентів.

7. Обґрунтовано структуру та зміст навчальних дисциплін фахової підготовки студентів педагогічного університету (соціальних педагогів), а також проектування для них майбутньої соціально-правової діяльності. Змістом мотиваційного компонента виступають ціннісні орієнтири людства, які спрямовані на соціальний правозахист та правопорядок; фундаментальність змістового компонента обґрунтовує цілісна система соціально-правових знань, що розкриває суспільно значущі соціальні та правові процеси і визначає характер проектування майбутнім фахівцем своєї діяльності; процесуальний компонент забезпечує здатність застосовувати набуті знання і вміння та їх репродуктивність; комунікативний компонент підтримує діалогічність майбутньої діяльності; соціально-правовий виступає

базисом майбутньої професійної діяльності і забезпечує як готовність до соціально-правової діяльності, так і до наукового застосування соціально-правових знань.

У контексті аналізу соціально-правової підготовки студентів педагогічних університетів як педагогічного феномена доведено її вплив на формування основних компонентів педагогічної освіти соціального педагога.

8. Визначено технології підготовки соціальних педагогів до соціально-правової роботи, яка поєднує в собі блоки актуалізації, технологічний, психологічний, дидактичний та діагностичний.

Розкрито дидактичні принципи навчання майбутніх соціальних педагогів – фахівців із соціально-правової діяльності, якими є: науковість, свідомість, активність, міцність засвоєння знань, систематичність, послідовність, доступність та індивідуалізація.

9. Розвиток нових навчальних технологій актуалізує розробку засобів інноваційної підготовки майбутніх фахівців, яка нерозривно пов'язана з процесом навчання. Проведений педагогічний експеримент підтвердив основні положення гіпотези дослідження: ефективна підготовка майбутніх соціальних педагогів буде ефективною, якщо її зміст і технології спрямовуються на оволодіння соціально-правовими знаннями і професійно-педагогічними вміннями їх застосування в освітній та соціальній роботі. Експериментальною перевіркою теоретичної моделі підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності доведено активізацію процесів самореалізації та саморозвитку, формування готовності до здійснення соціально-правової підтримки дітей, їхніх сімей та молоді у справі соціально-правового захисту. Згідно з розробленою моделлю мета підготовки студентів до соціально-правової діяльності реалізується шляхом розв'язання таких завдань: оволодіння студентами системою соціально-правової інформації та формування у них професійних знань, умінь вільно оперувати соціальними та правовими поняттями, оволодіння основними принципами і формами реалізації цих знань на практиці, набуття досвіду соціально-правової діяльності, засвоєння технологічних процесів соціально-правової діяльності як продуктивних засобів (медіаосвіта, використання потенціалу Інтернету, робота з кодексами законів та підзаконними актами) шляхом застосування організаційних форм навчально-виховного процесу (проблемна лекція, робота у малих групах, відвідування судових засідань), сучасних освітніх технологій (модульна, інформаційна, рейтингова). З'ясовано, що реалізація взаємозв'язків всередині системи забезпечує

професійно-педагогічне спрямування підготовки студентів до соціально-правової діяльності та критичного аналізу соціальних явищ, готовності до прийняття рішень, інтегрування набутих знань з новою інформацією.

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність розробленої системи показників (мотиваційного, змістового, процесуального, комунікативного та соціально-правового) і рівнів соціально-правової підготовки студентів педагогічного університету як прояву їх ефективного володіння соціально-правовими знаннями та навичками професійної діяльності. На основі аналізу динаміки індивідуальних показників сформованості кожного з компонентів соціально-правової підготовки майбутніх соціальних педагогів встановлено стійку тенденцію переходу з нижчого рівня на вищий, експериментальні групи: відповідно – мотиваційний компонент – від 2% на високому рівні на I курсі до 56,20 % на високому рівні, за змістовним компонентом – від 16,52 % до 75,1 %, за процесуальним компонентом – від 11,57% до 64,2 %, за комунікативним компонентом – від 23,3 % до 55,38 %, за соціально-правовим компонентом – від 4,13% до 42,4 % на високому рівні готовності студентів до професійної діяльності. Такі показники засвідчують сформованість готовності студентів – майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності.

Теоретично обґрунтована та експериментально перевірена модель соціально-правової підготовки майбутніх соціальних педагогів стала основою розробленого, теоретично обґрунтованого і впровадженого у навчальний процес навчально-методичного комплексу, до якого увійшли навчальні програми, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, контрольні та тестові завдання, творчі завдання, короткий поняттєвий словник, які можуть продуктивно використовувати викладачі та соціальні педагоги різних навчальних закладів системи освіти і науки України та практичні працівники.

10. Здійснене дослідження дає змогу сформулювати практичні рекомендації Міністерству освіти і науки України щодо впровадження його результатів на теоретичному та методичному рівнях. На теоретичному рівні доцільне використання стандартів підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах. Для науково-методичного забезпечення соціально-правової діяльності серед дітей, молоді та їх сімей необхідно використовувати форми і методи соціально-правової роботи. Модель соціально-правової підготовки студентів може бути використана для

вдосконалення процесу навчання у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, частково – у загальноосвітніх середніх і професійно-технічних навчальних закладах I та II рівнів акредитації, а також в інститутах підвищення кваліфікації педагогічних працівників і системи дистанційної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми теорії та практики підготовки студентів до соціально-правової діяльності. Перспективою подальшої науково-пошукової діяльності можуть стати: професійна підготовка працівників кримінально-виконавчої системи до роботи у пенітенціарній системі; підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників до соціально-правової діяльності у закладах освіти пенітенціарної системи; вивчення засад соціально-правової освіти в загальноосвітніх навчальних закладах; обґрунтування вихідних позицій та закономірностей підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників як захисників під час проведення судових засідань; виявлення впливу середовищних чинників на соціально-правовий захист особистості; виокремлення загальних підходів та вплив різнорівневої освіти на формування соціально-правових знань дітей, їхніх сімей та молоді.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

Монографії

1. Ковчина І.М. Підготовка соціальних педагогів до соціально-правової роботи [монографія]. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – 373 с. (23,5 друк.арк.).

Навчальні посібники

2. Ковчина І.М. Підготовка студентів до соціально-правового захисту особистості: [навч.-метод. посіб./[за заг. ред. А.Й.Капської]. – вид. 2-ге, перер. – К.: НПУ, 2005. – 196 с.
3. Ковчина І.М. Соціально-правова діяльність соціального педагога у системі освіти України//Соціальна педагогіка: підручник/[за ред. професора Капської А.Й. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с. – С. 144-166. (у співавторстві, 1 друк.арк.).
4. Ковчина І.М. Підготовка студентів до соціально-правового захисту школярів//Соціальна педагогіка: навч.-метод.посіб./[за заг. ред. А.Й.Капської]. – К., 2003. – С. 58-77 (у співавторстві, 1 друк.арк.).

Навчально-методичні матеріали

5. Ковчина І.М. Основи соціально-правового захисту особистості: програма. Семінарські заняття для студентів денної форми навчання. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – 38 с.
6. Ковчина І.М. Програма курсу „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень серед молоді”// Соціальна педагогіка: навч.–етод. комплекс/[за ред. А.Й.Капської]. – К., 2003. – С. 261–69. (у співавторстві, 0,5 друк.арк.)

Статті у виданнях, затверджених ВАК України

7. Ковчина І.М. Теоретичне обґрунтування соціально–правовиховної роботи у професійній діяльності соціального педагога. Збірник наукових праць/ Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; [голов. ред. В.Г.Кузь]. – К., 2003. –С. 104–113.
8. Ковчина І.М. До питання про підготовку соціального педагога до професійної діяльності.//Освітні аспекти мистецтвознавства та професійної педагогічної діяльності: зб. наук. пр. Сер. Проблеми сучасного мистецтва і культури./[за заг. ред. Г.Є.Гребенюка]. –К., 2002.– С. 180–189.
9. Ковчина І.М. Педагогічні умови реалізації основних напрямів діяльності школи щодо соціально–правового захисту прав дітей.//Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.пр./[ред.кол.: Мороз О.Г.(голова), Гузій Н.В.(відп.ред.) та ін.]; Нац. пед. ун-т ім.М.П.Драгоманова. – К., 2003.– Вип. 9. – С.249–258.
10. Ковчина І.М. Аналіз законодавчої бази щодо соціально–правового захисту дітей від шкідливих звичок.//Теорія і практика управління соціальними системами.//–Х. – 2003. – № 3. – С. 85–92.
11. Ковчина І.М. Соціальний захист прав дітей та молоді як умова в отриманні освіти.//Соціалізація особистості: зб.наук.пр./[за заг.ред.А.Й.Капської].– К., 2003. –Том ХХ. – 195 с. – С. 14-27.
12. Ковчина І.М. Соціальна допомога в сучасному Ізраїлі та система підготовки соціальних працівників.//Організація та зміст становлення професійної підготовки в умовах національної системи освіти: зб.наук.пр. Сер.Проблеми сучасного мистецтва і культури./[за ред.Г. Є. Гребенюка]. –Х., 1999.– С. 23–28.
13. Ковчина І.М. Дозвіллева діяльність як одна з умов соціального захисту дітей.// Наукові записки: [зб.наук.ст.] Нац.пед.ун-т імені М.П.Драгоманова/ [укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко].– К., 2003. – Вип. ЛІІ (52); – С. 45–62.

14. Ковчина І.М. Сутність соціальної педагогіки як науки про дитину. //Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб.наук.пр./[редкол. Гузій Н.В. (відп. ред.) та інші.]. – К., 2003.– С. 50–59.
15. Ковчина І.М. Деякі особливості соціально-правового захисту дітей та молоді через систему освіти. //Наука і сучасність: зб. наук. пр. /Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. – К., 2003. – Том XXXIX. – С. 66–77.
16. Ковчина І.М. Теоретико–методологічні засади формування правових умінь у майбутнього соціального педагога.// Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 4.– С. 147–158.
17. Ковчина І.М. Системний підхід до формування соціально-правовиховної діяльності студентів. //Наука і сучасність: зб. наук. пр./Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. – К., 2003. – Том XLІ.– С. 3–17.
18. Ковчина І.М. Аспекти підготовки соціального педагога до соціально-правовиховної діяльності.//Соціалізація особистості: зб. наук. пр./[за заг. ред. проф. А.Й.Капської.].– К., 2003. –Т. XIX. – С. 22–30.
19. Ковчина І.М. Деякі аспекти соціально-педагогічної діяльності соціального педагога щодо захисту дітей та молоді.//Соціалізація особистості: зб.наук.пр./[за заг. ред. А.Й.Капської.].– К., 2003. –Т. XXI. – С. 35–48.
20. Ковчина І.М. Роль загальноосвітньої школи у процесі соціального виховання дитини. //Наукові записки./Вінницький державний педагогічний ун-т імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця. –Сер.: Педагогіка і психологія./ –2004. Вип. 10. – С. 55–60.
21. Ковчина І.М. Підготовка соціального педагога до соціально-правової діяльності в умовах вищого педагогічного закладу. //Наука і сучасність: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2004. –Т. 43.– С. 3–12.
22. Ковчина І.М. Підготовка соціального педагога до професійної діяльності.// Соціальна робота в Україні: теорія і практика. –2004. –№ 2 (+). – С. 25–38.
23. Ковчина І.М. Право на дитинство.//Український юрист: журнал сучасного правника. – 2004. – черв. (№ 6). – С. 36–38.
24. Ковчина І.М. Особливості соціально-педагогічної діяльності фахівців із захисту прав дітей. //Наукові записки: [зб. наук. ст.] //Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова; [уклад. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко.]. –К., 2003. – Вип. LIV (54)(пед. та істор.науки):– С. 60–71.

25. Ковчина І.М. Особливості професійної підготовки соціальних педагогів в умовах університетської освіти.//Наука і сучасність: зб.наук.пр./Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова.– К., 2004. – Т. 44. – С. 63–74.
26. Ковчина І.М. Соціально-правова адаптація молоді.//Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2004. –№ 2. – С. 10–19.
27. Ковчина І.М. До питання про професійну культуру соціального педагога. //Науковий часопис. Сер. № 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наук. пр./ Нац. пед. ун-т ім.М.П.Драгоманова. – К., 2004. – № 1 (23).– С. 91–103.
28. Ковчина І.М. Підготовка студентів до соціальної діяльності засобами професійної культури. //Науковий часопис. Сер. 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. зб. наук. праць./Нац.пед.ун-т ім.М.П.Драгоманова. – К., 2004. – № 2. – С. 39–46.
29. Ковчина І.М. Захист прав дітей у сім'ї – соціально-педагогічна проблема.// Соціалізація особистості: зб.наук.пр./[за заг. ред. А.Й.Капської.]. – К., 2005. – Т. XXIV. – С. 14–27.
30. Ковчина І.М. Суть підготовки соціального педагога до соціально-правової діяльності. //Наукові записки: зб.наук.ст./ Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова; [уклад. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко.]. – К., 2005. – Вип. LVIII (58): – С. 3–12.
31. Ковчина І.М. Особливості підготовки соціального педагога до професійної соціально-правової діяльності. //Наука і сучасність: зб. наук. пр./ Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова., – К., 2005. –Т. 49: Педагогіка. Філологія.– С. 3–13.
32. Ковчина І.М. Деякі тенденції соціально-правового захисту дітей та молоді у європейських країнах.//Вісник Черкаського університету.– Вип. 73. Сер. Пед. науки. –Черкаси, 2005.– Випуск 73. – С. 145–149.
33. Ковчина І.М. Сучасні тенденції підготовки соціального педагога до професійної соціально-правової діяльності.// Соціалізація особистості: Зб.наук.пр./[за заг.ред. А.Й.Капської.]. – К., 2005. – Т. XXV.–С. 3–21.
34. Ковчина І.М. Історичні аспекти соціально-правового захисту особистості Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2005. – жовт.-груд. (№ 4). – С. 50–57.
35. Ковчина І.М. Спеціальна підготовка майбутнього соціального педагога до соціально-правової діяльності у процесі навчання (Ч. 1). //Наука і сучасність: зб. наук. пр./ Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2006. – Т. 56. – С. 3–12.

36. Ковчина І.М. Практика підготовки студентів до соціально-правової діяльності (Ч. 2).//Наука і сучасність: зб. наук. пр./ Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2006. – Т. 57.– С. 3–13.
37. Ковчина І.М. Практика підготовки студентів до соціально-правової діяльності (Ч. 3).//Наука і сучасність: зб.наук.пр./Нац.пед.ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2007. – Т. 58. – С. 3-13.
38. Ковчина І.М. Фахова підготовка соціального педагога до професійної соціально-правової діяльності. //Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: зб. наук. пр./ АПН України, Комітет пед.наук Польської АН [та ін.]; за заг. ред. Н.Г.Ничкало. – Х., 2007. – С. 243– 249.

Ковчина І.М. Теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2007.

У дисертації проаналізовано стан науково-теоретичної розробки проблеми підготовки соціального педагога до соціально-правової діяльності; обґрунтовуються напрями соціально-правової діяльності майбутнього соціального педагога – захисний, консультативний, профілактичний, педагогічний, просвітницький; розкрито досвід підготовки спеціалістів соціально-правової діяльності у деяких країнах світу, виявлено специфіку підготовки соціального педагога до соціально-правової діяльності.

У дисертації теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено модель підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності. Доведено актуальність соціально-правового навчання майбутніх соціальних педагогів як компонента оновленого змісту їх професійної підготовки у педагогічному університеті. Обґрунтовано соціально-правову підготовку майбутнього соціального педагога, що найбільш повно реалізується в умовах університетської педагогічної освіти.

Визначено основні компоненти теорії і практики підготовки студента педагогічного університету до соціально-правової діяльності: мотиваційний, змістовий, процесуальний, комунікативний, соціально-правовий.

Розроблено, обґрунтовано і експериментально перевірено педагогічну модель та специфічні системно-структурні принципи підготовки студентів до соціально-правової діяльності у педагогічному університеті. В основу моделі покладено взаємозв'язок мети і завдань з підготовки студентів до професійної роботи у сфері соціально-правової діяльності, її принципів і змісту, продуктивних засобів (медіаосвіти, використання потенціалу Інтернету, робота з кодексами законів та підзаконними актами, впровадження такого методу роботи, як малювання статей законодавчої бази), організаційних форм навчально-виховного процесу (проблемна лекція, робота у малих групах, відвідування судових засідань), сучасних освітніх технологій (модульної, інформаційної, рейтингової). Новизна запропонованої педагогічної моделі соціально-правової підготовки студентів – соціальних педагогів педагогічного університету полягає у досягненні високих показників підготовки до соціально-правової діяльності шляхом організації ефективних взаємодоповнювальних впливів у процесі навчально-виховної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний педагог, соціально-правова діяльність, соціально-правовий захист населення, компоненти готовності студентів, технології соціально-правової діяльності, конструювання соціально-правової діяльності майбутнього соціального педагога.

Ковчина И.М. Теория и практика подготовки будущих социальных педагогов к социально-правовой деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2007.

В диссертационной работе проанализировано состояние научно-теоретической разработки проблемы подготовки социального педагога к социально-правовой деятельности; обосновываются направления социально-правовой деятельности будущих социальных педагогов – охранный, консультативный, профилактический, педагогический, просветительский; раскрыт опыт подготовки специалистов социально-правовой деятельности в

некоторых странах мира; выявлено специфику подготовки социального педагога к социально-правовой деятельности.

В диссертации теоретически обоснована модель подготовки будущих социальных педагогов к социально-правовой деятельности. Доказана актуальность социально-правового образования будущих социальных педагогов как компонента обновленного содержания их профессиональной подготовки в педагогическом университете. Обоснована социально-правовая активность будущего социального педагога, которая наиболее полно реализуется в условиях университетского педагогического образования.

Определены основные компоненты теории и практики подготовки студента педагогического университета к социально-правовой деятельности: мотивационный, содержательный, процессуальный, коммуникативный, социально-правовой.

Экспериментально апробирована педагогическая модель, которая включает работу преподавателя по передаче социально-правовой информации и формирует социально-правовые знания будущих социальных педагогов. Условиями реализации данной модели являются: разработка научно-педагогической системы, формирование комплекса знаний и умений, определение педагогических предпосылок (реального состояния подготовки студентов к социально-правовой деятельности), управление процессом подготовки, проверка динамики знаний и умений. Компонентами формирования готовности студентов к социально-правовой деятельности определены: мотивационный – готовность оказать социально-правовую помощь населению, содержательный – учебные формы деятельности студентов, получение систематических знаний во внеаудиторной работе, процессуальный – готовность применять полученные в аудитории знания и технологии на практике, коммуникативный – умение вести диалоги и монологи в любой ситуации, владеть понятийным аппаратом социально-правовой деятельности, умение убедить клиента в правильности выбранной позиции, социально-правовой – отработка индивидуальных задач, упражнений, тренингов и правильное их применение в своей профессиональной деятельности. Реализация выделенных компонентов должна способствовать овладению студентами умениями выстраивать социально-педагогическую ситуацию и конструировать социально-правовую деятельность с использованием сформированных знаний социально-правовой

деятельности, ее принципов и содержания, основных процессуальных подходов (лично-ориентированный, индивидуальный, групповой, индивидуально-групповой), владеть продуктивными средствами, помогающими в обучении (медиа, Интернет, работа с кодексами законов и подзаконных актов), организационными формами учебно-воспитательного процесса (проблемная лекция, работа в малых группах, посещение судебных заседаний) современными образовательными технологиями (модульной, информационной, рейтинговой). Согласно разработанной модели цель подготовки студентов к социально-правовой деятельности реализуется путем решения следующих задач: овладение системой социально-правовой информации и формирование профессиональных знаний, введение их в сферу социальных и правовых понятий, овладение основными принципами и формами обеспечения реализации знаний на практике, формирование опыта социально-правовой деятельности, усвоение технологических процессов социально-правовой деятельности как инструментом профессиональной деятельности. Новизна предложенной педагогической модели социально-правовой подготовки будущих социальных педагогов заключается в достижении высоких показателей уровня знаний благодаря использованию организации взаимодополняющих форм работы в учебно-воспитательной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социальный педагог, социально-правовая деятельность, социально-правовая охрана личности, компоненты готовности студентов, технологии социально-правовой деятельности, конструирование социально-правовой деятельности будущего социального педагога.

Kovchina I.M. The theory and practice of preparation of future social pedagogues to the socially legal activity. – Manuscript.

The Doctor of Pedagogy degree dissertation at the specialty 13.00.04 – “The theory and methodology of the professional education”. – National M. Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2007.

The theoretical state of the scientific elaboration of preparation of social pedagogue to socially legal activity is analyzed in dissertation. The directions of socially legal activity of future social pedagogue - protective, consultative, preventive, pedagogical, elucidative are grounded there; experience of preparation

of specialists of socially legal activity is exposed in the countries of the world, found out the specific of preparation of social pedagogue to socially legal activity.

In dissertation in theory grounded and experimentally tested the model of preparation of future social pedagogues to socially legal activity. The topicality of socially legal studies of future social pedagogues is proved as a component of the renewed content of their professional preparation in the Pedagogical University. The socially legal preparation of future social pedagogue which the most full will be realized in the conditions of university pedagogical education is grounded.

Certainly basic components of theory and practice of preparation of student of Pedagogical University to socially legal activity: motivational, rich in content, judicial, communicative and socially legal are determined.

It is developed, grounded and experimentally tested the pedagogical model and specific system structural principles of preparation of students to socially legal activity in the Pedagogical University. In basis of this model is fixed an interaction of purpose and tasks in preparation of students to professional work in the field of socially legal activity, its principles and content, productive facilities (the media, use of potential the Internet, work with Codes of laws, introduction of such method of work as designing of the articles of legislative base), organizational forms of an educational-educate process (problem lecture, practice in small groups, attending of the judicial session), modern educational technologies (module, informative, rating). The innovation of the offered pedagogical model of socially legal preparation of students - social pedagogues of the Pedagogical University consists in achieving the high indexes of preparation to socially legal activity by the way of organizing the effective interactive influences in the process of an educational-educate activity.

Keywords: the professional education, the social pedagogue, the socially legal activity, the socially legal protection of population, the components of readiness of students, the technology of socially legal activity, the constructing of socially legal activity of future social pedagogues.

Підписано до друку 06.08.2008 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 459
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

